

Tarpasmeninių ryšių tinklo formavimasis ir jo reikšmė migracijoje

JURGA BUČAITĖ-VILKĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

VIKINTA ROSINAITĖ

Vilniaus kolegija

SANTRAUKA. Šiame straipsnyje, remiantis tarpasmeninių migracijos tinklų tyrimo rezultatais, analizuojamas darbo paieškos ir įsikūrimo migracijoje procesas. Analizė koncentruojasi ties migrantų kuriamomis darbo paieškos strategijomis, ištraukimo į socialinius tinklus motyvais bei išteklių mainais tinkle (informacija, pagalba, parama, draugystės ryšiais). Straipsnyje pagrindinis dėmesys sutelkiamas ne į struktūrines socialinio migrantų tinklo formavimosi charakteristikas, bet siekiama atskleisti subjektyvias migrantų patirtis ir refleksijas, jiems mėginant integruotis į užsienio šalies darbo rinką. Straipsnio analizė grindžiama M. Granovetterio suformuluotu teoriniu argumentu, patvirtinančiu silpnų ir stiprių ryšių vaidmenį darbo paieškos procese (Granovetter 1973). Teigiama, kad silpnų ryšių tinklams būdinga didelė socialinių ryšių sklaida, padedanti gauti migracijoje reikalingų informacijos, finansinių, materialinių ar emocinės paramos išteklių, ieškant būsto, darbo vietos, mažinant kitas migracines įsikūrimo išlaidas. Teorines įžvalgas iliustruoja migracijos tinklo atvejo tyrimo rezultatai. Empirinis lietuvių migrantų giluminis kokybinis tyrimas buvo atliktas 2010 m. kovo mėn. Kopenhagoje (Danijoje), kurio metu apklausta 20 informantų, atsižvelgiant į jų sociodemografines charakteristikas, tokias kaip lytis, išsilavinimas, profesinė patirtis, amžius. Empirinėje analizėje formuluojami tokie pagrindiniai klausimai: kokios darbo paieškos strategijos naudojamos migracijoje ir kaip jos priklauso nuo turimų socialinių ryšių tipo; kokio tipo socialiniai ryšiai – stiprūs, bendruomeniniai ar silpni, plačiai išsklaidyti pažįstamų tinklai – padeda susirasti gyvenamąją vietą, darbo ar studijų vietą migracijos šalyje; kaip formuojasi migrantų tarpusavio pagalbos tinklai; kas suteikia pagrindinę pagalbą ir informaciją atvykus į migracijos tikslo šalį.

RAKTAŽODŽIAI: tarpasmeniniai migracijos tinklai, silpnų ir stiprių tarpasmeninių ryšių tipologija, darbo paieškos strategijos.

KEYWORDS: interpersonal migration networks, typology of weak and strong ties, job-searching strategies.

Įvadas

Migrantų tarpasmeniniai tinklai, sudaryti iš draugų, giminaičių, šeimos narių, kolegų ar pažįstamų, akademiniam diskurse analizuojami kaip vienas pagrindinių socialinių išteklių, padedančių prisitaikyti ir įsitraukti į naują visuomenę.

Migracijos tyrimuose migracijos tinklas paprastai apibūdinamas kaip heterogeniški tarpasmeniniai santykiai tarp migranto, jo šeimos, giminaičių, draugų, kolegų ar pažįstamų, įsikūrusių tikslo šalyje ir likusių kilmės šalyje (Palloni, Massey et al. 2001). Migrantų socialinių tinklų pagrindas yra įvairių išteklių mainai: nuo draugystės, informacijos teikimo, socialinės ar emocinės pagalbos iki ekonominių ar finansinių išteklių mainų (Boyd 1989; Palloni, Massey et al. 2001; Tilly 2007 ir daugelis kitų). Šiame kontekste socialiniai tinklai traktuojami ne tik kaip socialinio veikėjo emocijos, žmogiškojo santykio rodiklis, bet ir kaip sąmoningas individo noras kontroliuoti ir valdyti instrumentinius išteklius. Be to, socialiniai tinklai tampa ir migracinių lūkesčių, nuostatų, vertybių, idėjų ir požiūrių kaitos lauku.

Šiame straipsnyje pasitelkiamas socialinių tinklų požiūris, kuris suteikia galimybę išsamiai analizuoti migracijos tinklo dinamiką. Vienas pagrindinių argumentų, paaiškinančių socialinio tinklo teorijos taikymą migracijos reiškiniių analizei, yra susijęs su teiginiu, kad migracija nėra individualus sprendimas. Veikiau tai socialinis kolektyvinis sprendimas, įprasminamas daugelio heterogeniškų socialinių tinklų, siejančių artimus šeimos narius, giminaičius, draugus, kolegas ir pažįstamus į vieną migracijos tinklą. Neformalus migracijos tinklai suteikia tam tikro pradinio saugumo, mažina dėl migracijos patiriamus psichologinius ar net materialinius nuostolius, padeda aktyviai įsitraukti į informacijos, pagalbos ar emocinės paramos tinklus (Palloni, Massey et al. 2001, 1263–1264).

Straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas darbo paieškos migracijoje proceso ir naudojamų strategijų analizei, išryškinant įvairias sociodemografines migrantų charakteristikas, tokias kaip lytis, socialinis statusas, amžius, išsilavinimas, profesinė karjera, šeimos padėties įtaka. Siekiant minimizuoti deterministinį socialinių tinklų analizės aspektą, migrantų darbo paieškos procesas naudojant įvairius socialinius ryšius analizuojamas remiantis subjektyviomis migrantų patirtimis ir refleksijomis. Šiuo atveju socialinio tinklo požiūriu siekiama atkreipti dėmesį į formalius ir neformalius ryšius, kurie formuojasi tarp migrantų, gyvenančių migracijos tikslo šalyje, ir asmenų, neseniai atvykusių į migruojamąją šalį.

Kitas teorinis argumentas remiasi idėja, kad migracijos tinklas padeda formuoti bendras migracines nuostatas ir socialinį elgesį, kuris tampa norma į tinklą įsitraukusiems dalyviams. Tarpasmeniniuose migracijos tinkluose kuriasi pasitikėjimu ir tarpusavio išpareigojimais grįsti socialiniai ryšiai, kurie palaiko nuolatinis įvairių naudingų išteklių mainus (Wellman 1983; Granovetter 1973 ir 1985). Migracijos tinklas taip pat padeda mažinti migracijos metu patiriamas sąnaudas, atsirandančias įsikuriant naujoje šalyje, ieškant darbo vietos, siekiant gauti informacijos, reikalingos kasdieniam gyvenimui nepažįstamoje aplinkoje.

Lietuvių akademiniame diskurse migracijos tinklo formavimosi ir migracinių ryšių tyrimai gana fragmentiški. Dažniausiai ši problematika kaip vienas iš analitinių klausimų įtraukiama į išsamesnius tyrimus apie migracijos

motyvus, lūkesčius, migrantų integraciją, kultūrinę ar socioekonominę asimiliaciją ar kitus procesus (pavyzdžiui, Sipavičienė 2006; Maslauskaitė, Stankūnienė 2007; Kuzmickaitė 2008 ir daugelis kitų).

Straipsnyje remiamasi empirinio lietuvių migrantų tyrimo, kuris buvo atliktas 2010 m. kovo mėn. Kopenhagoje, Danijoje, rezultatais¹. Tyrime buvo keliami keli pagrindiniai klausimai, sutelkti ties ryšių su migracinės sistemos ir kilmės šalimi susiformavimu, ekonominės adaptacijos migracijos tikslo šalyje aspektu, individualios karjeros strategijų pasirinkimu ir priklausomybe nuo socioekonominio tikslo šalies kontekste. Tyrimo metu yra taikoma kokybinio tyrimo metodologinė prieiga: imta 20 giluminių interviu iš Kopenhagoje gyvenančių lietuvių. Kokybinių tyrimų analizės metodais stengiamasi įsigilinti, kokios vertybinės nuostatos, lūkesčiai ar socialinės normos kuriamos migracijos tinkle ir kokią svarbą buvimui tinkle suteikia patys tinklo dalyviai. Informantams atrinkti buvo taikomas „sniego gniūžtės“ metodas, siekiant įtraukti kuo įvairesnių sociodemografinių charakteristikų (lyties, profesijos, amžiaus, išsilavinimo) asmenis.

Tinklų heterogeniškumas: silpnų ir stiprių ryšių skirtis

Bendrajai prasme socialinis tinklas suvokiamas kaip tam tikra metafora, apibūdinanti individų arba grupių socialinius ryšius, susiejančius šiuos socialinius darinius tarpusavyje komunikacijos, draugystės, giminytės santykiais ir pan. (Marshall 1996, 446). Pagrindinis socialinių tinklų analizės argumentas apima teiginį, kad tinklo analizė padeda išryškinti tam tikrus socialinio elgesio ir socialinių pokyčių modelius ir kartu struktūrines tinklo savybes. Šios pozicijos laikėsi tiek W. J. Blau ir J. S. Colemanas mainų teorijoje, tiek struktūralistai B. Wellmanas (1983), R. S. Burtas (1980), J. C. Mitchellas (1969), S. D. Berkowitzas ir daugelis kitų. Pasak B. Wellmano, tinklų analizė padeda paaiškinti socialinę elgseną kaip individų bendrų savybių ir normų laikymosi rezultatą, o ne jų ištraukimo į socialinius santykius rezultatą (Wellman 1983, 165).

Taigi, tinklų teorijos centre atsiduria socialinių santykių modelių analizė, kurios priežastys glūdi socialinėje visuomenės struktūroje. Ši struktūra *suteikia* individams reikšmingų atributų, rodančių, kad jie užima vieną ar kitą poziciją socialinėje struktūroje (Burt 1980, 84). Socialiniai tinklai yra tik vienas iš galimų socialinių santykių *rinkinių*, pasižyminčių specifiniu turiniu (komunikaciniu, galios, išteklių mainų ir pan.), kuris susieja socialinius veikėjus su socialine struktūra (White 1976, 733–734). Socialinio tinklo samprata

1 Šis tyrimas – tai viena iš tarptautinio projekto, tyrinėjančio lietuvių ir lenkų migracijos priežastis Europoje, sudedamųjų dalių. Jį atlieka Hokaido universitetas (projekto vadovas – prof. E. Yoshino) Japonijos švietimo, kultūros, sporto, mokslo ir technologijų ministerijos užsakymu. 2008–2010 m. laikotarpiu buvo atliktas lietuvių migrantų lauko tyrimas Didžiojoje Britanijoje (Londone), Ispanijoje (Barselonoje ir Valensijoje), Danijoje (Kopenhagoje) ir Vokietijoje (Hamburge). Tyrimo metu imta per 80 kokybinių giluminių interviu.

pateikiama T. Burnso ir W. Buckley'io knygoje „Power and Control: Social Structures and their Transformations“ (1976). Jų manymu, tinklas – tai tam tikras tiesioginių ir netiesioginių socialinių santykių rinkinys, sukoncentruotas į tam tikrus asmenis. Ryšiai tarp individų yra instrumentai, padedantys pasiekti grupės tikslus, komunikacijos būdu perduodant grupės narių siekius, poreikius, lūkesčius. Kita vertus, tinklai yra ne tik socialinio veikėjo emocijos, žmogiško santykio *rodiklis*, bet ir sąmoningas individo noras kontroliuoti ir valdyti instrumentinius išteklius (Mufune 1991, 99–100). Kitaip tariant, tinklų analize bandoma paaiškinti tinklo narių įsitraukimo į tinklą motyvą bei įvairius jų elgsenos aspektus.

Socialinio tinklo teorija turi nemažai paralelių su poststruktūralistiniu požiūriu, kuris daugiau dėmesio skiria ne struktūrinių socialinio tinklo charakteristikų analizei, bet subjektyvaus tinklo veikėjų subjektyvaus suvokimo, tinklų daugiasluoksniškumo, tapatybės konstravimo, intersubjektyvumo aspektams (Kilduff, Tsai 2003, 114–115). Bruno Latouras savo knygoje „Mes niekada nebuvo modernūs“ (1993) taikliai pažymi, kad nėra jokių grynąjų socialinių struktūrų, tik įvairūs socialiniai hibridai arba dariniai (tinklai). Priešingai nei socialinės struktūros (turinčios centrą kaip tam tikrą galios koncentraciją, vertikalią hierarchiją ir formalias ar neformalias institucijas), metafora, tinklo metafora atspindi visišką socialinę difuziją ir nesustabdomą sklaidą (Latour 1993, 54).

Socialinių tinklų analizėje paprastai skiriami du socialinių tinklų tipai. Silpnų ryšių tinklams būdinga didelė socialinių ryšių sklaida, siekiant gauti reikalingos informacijos, finansinių ar materialinių išteklių, ieškant būsto, darbo vietos, prieigos prie kitų reikalingų užsienio valstybės institucijų. Čia derėtų prisiminti R. S. Burto klasikinį socialinio tinklo teorinės prieigos „struktūrinių duobių“ (angl. *structural holes*) požiūrį. Teigiama, kad silpnų ryšių tinklams būdingos struktūrinės „skylės“, per kurias tinklo dalyviai gali prieiti prie naujų socialinių ryšių, informacijos, žinių, idėjų, įgūdžių ar išteklių (Burt 2001, 47). Anot socialinių tinklų požiūrio pagrindinių atstovų, silpni ryšiai tinkluose apibūdina socialinius saitus tarp mažų skirtingų visuomenės grupių. Tokie ryšiai koncentruojasi ne vienoje artimai susijusių žmonių grupėje, bet yra plačiai pasklidę ir įtraukia daug tinklo dalyvių, pasižyminčių labai skirtingomis socio-demografinėmis charakteristikomis. Tokio pobūdžio tinklas taip pat lengvai reaguoja į aplinkos pokyčius ir įvairias inovacijas, yra heterogeniškas (Granovetter 1973). M. Granovetteris pabrėžia, kad informacija, sklindanti silpnais ryšiais, gali pasiekti didelį tinklo narių skaičių ir įveikti didelius socialinius atstumus. Silpni ryšiai jungia gana mažas, socialiai nutolusias grupes, tad toks tinklas tampa lankstesnis, heterogeniškas, jis greičiau reaguoja į aplinkos pokyčius (Granovetter 1985).

Šis socialinių tinklų požiūris naudingas ir migrantų, ieškančių darbo vietos ir konstruojančių asmenines karjeros trajektorijas tikslo šalyse, socialinio tinklo analizei. Viena vertus, silpnų ryšių tinklams būdinga dispersija, leidžianti

į socialinį tinklą įtraukti įvairių socialinių sluoksnių, klasių, išsilavinimo, socialinio statuso, šeimyninės padėties migrantus. Kita vertus, atviri silpnų ryšių tinklai yra labiau linkę reaguoti į aplinkos pokyčius, yra atviri socialinėms inovacijoms, jais lengviau perduoti naują informaciją ir įgyti naujų kompetencijų, reikalingų prisitaikyti prie užsienio šalies sociokultūrinio konteksto.

Stiprių ryšių tinklams būdingas didelis tarpusavio pasitikėjimas, neformalumas, abipusiškumas, bendruomeniškumo, saugumo, pagalbos, draugystės jausmas. Tai šeimos ar artimos draugystės santykiais grįsti socialiniai tinklai. Stiprių ryšių tinklas, priešingai nei atviras silpnų ryšių tinklas, teikia emocinį saugumą ir psichologinį komfortą. Labai svarbus yra tarpusavio pasitikėjimo kūrimo aspektas, kuris garantuoja įtraukimą į socialinį tinklą ir galimybę pasinaudoti tinklo teikiama emocine, informacine ar psichologine nauda. Tokio pobūdžio tinklas siejamas su bendruomenės kūrimu, susitapatinimu su artimam žmonių ratui priklausančiais tinklo nariais. Stiprūs, artimi ryšiai tinkluose susiformuoja tam tikrose konkrečiose grupėse, kurių dalyvius sieja emocinis prierašumas, abipusiai fizinių ir emocinių išteklių mainai. Toks tinklas yra gana homogeniškas, tačiau jis suteikia tinklo nariams galios vienas kito atžvilgiu. Ši galia ateityje gali transformuotis į veiksmingą tarpusavio paramą (Granovetter 1985). Kitais žodžiais tariant, kuo stipresni socialiniai ryšiai, tuo mažiau galimybių individualiems veiksams ir individo autonomijai. Priešingai, kuo silpnėsni ryšiai tarp tinklo narių, tuo daugiau veiksmų laisvės ir pasirinkimo suteikia buvimas tinkle (Burt 1997; Granovetter 1973 ir 1982).

Šiame straipsnyje socialinių tinklų požiūriu migrantų darbo paieškos proceso analizėje remiamasi neatsitiktinai. Socialinių tinklų požiūris pabrėžia dinaminį socialinės aplinkos pobūdį. Teigiama, kad socialinė realybė nuolat kinta. Individo ir institucijų santykis keičiasi priklausomai nuo tinklą sudarančių socialinių veikėjų elgsenos. Pavyzdžiui, M. Kilduffas ir W. Tsai išskiria dvi tinklų formavimo trajektorijas – tikslinį ir atsitiktinį procesus. Atsitiktinio proceso metu užsimezga tarpasmeniniai ryšiai tarp tinklo veikėjų. Kiekvienas tinkle esantis individas turi nemažai artimų ryšių, tačiau tuo pat metu jis priverstas palaikyti ryšius ir su kitais atsitiktiniais tinklo veikėjais. Teigiama, kad *atsitiktinumo* ryšių paplitimas yra tarsi „nematomos visuomenės palaikančios grandys“ (Kilduff, Tsai 2003, 90).

Individualiame lygmenyje socialinio veikėjo veiksmai ir elgesys priklauso nuo daugelio kitų veikėjų, pavyzdžiui, įvairių institucijų ir organizacijų (šeimos, mokyklos, savanoriškų organizacijų, darbo vietos ir pan.). Daugelis ryšių nėra užmegzti savanoriškai. Teigiama, kad individams, esantiems aplinkoje, kurioje ryški socialinio statuso stratifikacija, turimi neformalūs asmeniniai ryšiai padeda gauti daugiau privilegijų, pavyzdžiui, įstoti į prestižines mokyklas ar klubus, gauti geresnį darbą ar atlyginimą. Priešingai, tikslinis procesas socialiniame tinkle padeda gauti daugiau svarbios informacijos, dėl jo lengviau prieiti prie įvairių politinių ir ekonominių išteklių (Kilduff, Tsai 2003, 105).

Šiame straipsnyje, kalbant apie migrantų ekonominės integracijos tinklus, prasminga išskirti ir sociologinę *įtinklinimo* (angl. *embeddedness*) sampratą. Bendrąja prasme ši sąvoka reiškia, kad individai yra *įtraukti* į daugybę socialinių, politinių ir ekonominių santykių struktūrų, kurių negali patys kontroliuoti. Pabrėžiama tai, kad susiformavę socialiniai ryšiai tarp migrantų, jau gyvenančių tikslo šalyje, ir asmenų, ketinančių migruoti, lemia individualius sprendimus siekiant įsitvirtinti darbo rinkoje. Be to, svarbus ir socioekonominis bei politinis migracijos tikslo šalies kontekstas. Migrantai yra priversti prisitaikyti prie daugybės socialinių taisyklių ir normų, kurias formuoja, viena vertus, socioekonominis kontekstas ir individuali patirtis migranto kilmės šalyje, kita vertus, įgyjama ir perimama nauja socialinė patirtis migracijos tikslo šalyje.

Socialiniai ryšiai ir darbo paieškos procesas: kaip rasti darbą?

Kalbant apie tarpasmeninių ryšių tinklus migracijoje, būtina pabrėžti heterogenišką šių socialinių ryšių prigimtį. Skirtingi asmens socialiniai ryšiai suteikia skirtingas profesinio mobilumo ir ekonominio konkuravimo darbo rinkoje sąlygas. Bendrąja prasme išskiriama keletas socialinio tinklo privalumų. Tai galimybė įgyti galios, pripažinimo, prieiti prie reikalingų išteklių, taip pat vertikalaus ir horizontalaus socialinio mobilumo galimybes. Paminėtinas ir dar vienas svarbus aspektas, susijęs su profesijos sritimi. Teigiama, kad socialiniai tinklai, kuriems būdingi silpni ryšiai, gali būti itin vertingi, ieškant darbo arba naujų karjeros galimybių. Šią tezę pagrindžia klasikinis M. Granovetterio tyrimas, leidęs suformuluoti ir pagrįsti *silpnų ryšių stiprumo paradoksą*. Teoretikas teigia, kad darbo paieškos efektyvumas yra susijęs su turimu silpnų ryšių (*pažįstamų*) tinklu (Granovetter 1973 ir 1982). Kitaip tariant, kuo daugiau silpnų ryšių turi darbo ieškantis asmuo, tuo paprastesnis tampa darbo paieškos procesas. Darbo ieškančio asmens pažįstamų tinklas dėl savo specifikos suteikia nemažai reikalingos informacijos, leidžia pasinaudoti įvairiais darbo paieškos šaltiniais. Be to, turimi pažįstamų tinklai suteikia ir daugiau veiksmų autonomijos, pasirenkant darbo vietą pagal migranto asmeninius poreikius (Wong, Salaff 1998, 359–360).

Priešingai, stiprių arba draugystės / giminystės ryšių tinklas yra laikomas kur kas mažiau efektyvia priemone, ieškant darbo vietos. Anot M. Granovetterio, silpnieji ryšiai padeda individui užsitikrinti mobilumą (pvz., profesinį mobilumą) bei turi įtakos socialinio pasirinkimo galimybėms. Kai asmuo keičia darbą arba kyla karjeros laiptais, jis ne tik pereina iš vieno socialinio tinklo į kitą, bet ir padeda šiems dviem tinklams užmegzti ryšį (R. S. Burto pagrįstas *struktūrinių skylių paradoksas*) (Granovetter 1973).

Vėlesni profesinio mobilumo migracijoje tyrimai parodė, kad M. Granovetterio pagrįstas silpnų ryšių stiprumo paradoksas ne visada veiksmingas.

Daugeliu atvejų silpni ryšiai yra veiksmingi tik tarp aukštą profesinį statusą turinčių žmonių, kurių profesija leidžia plėsti ir palaikyti didelį pažįstamų ratą bei gauti labai įvairios informacijos. Pavyzdžiui, N. Lin, W. M. Enselio ir J. C. Vaughno tyrime apie Niujorke darbo ieškančius vyrus pabrėžiama struktūrinių veiksmų, tokių kaip turimų socialinių ryšių stiprumas ir socialiniai ištekliai, svarba darbo paieškos procese. Empiriniai kiekybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad nuo ieškomos profesijos statuso ir prestižo visuomenėje priklauso tai, kokius ryšius, stiprius ar silpnus, asmuo panaudos darbo paieškai. Kitaip tariant, silpni ryšiai yra būtini ištekliai siekiant rasti prestižinę, gerai apmokamą ir visuomenėje vertinamą darbo vietą (Lin, Ensel, Vaughn 1981, 403–404). Priešingai, Y. Bianco atliktas darbo rinkos tyrimas Kinijoje parodė, kad stiprūs ryšiai tampa pagrindiniu išteklumi, siekiant gauti informacijos apie darbo vietą arba ją paskleisti bendruomenės viduje (Bian 1997, 366–368). S. Wong ir J. W. Salaff ekonominės migracijos priežasčių tyrimas Honkonge taip pat atskleidė ryšį tarp socialinės klasės ir gebėjimo pasinaudoti turimais socialiniais ryšiais, ieškant darbo. Jame teigiama, kad darbininkų klasei atstovaujantys migrantai labiau priklauso nuo šeimos ir giminystės ryšių, tuo tarpu pasiturintys migrantai linksta pasinaudoti draugyste ir pažįstamų tinklais (Wong, Salaff 1998, 359). Analitine prasme šis darbo rinkos struktūrinis bruožas siejamas su gana tradicine kinų socialinės struktūros samprata, kuri pabrėžia stiprių bendruomeninių šeimos santykių svarbą ne tik privataus gyvenimo erdvėje, bet ir profesinėje srityje. Priešingai, vakarietišakai kultūrai būdinga silpnų ryšių sankloda yra išskiriama daugelyje modernių ir postmodernių autorių darbų, nagrinėjančių šiuolaikinės visuomenės raidos tendencijas (pradedant F. Tönnieso tradicija ir tęsiant jos pasekėjais).

Kitas socialinių tinklų aspektas yra siejamas su socialinio kapitalo dimensija. Teigiama, kad migracijoje socialiniai ištekliai ir turimi socialiniai kontaktai tampa vienu svarbiausių migrantų integracijos naujoje tikslo šalyje veiksmų turimo kapitalo pagrindu. Remiantis J. S. Colemano pateikiama socialinio kapitalo samprata, buvimas socialiniuose tinkluose ne tik duoda emocinę ar psichologinę naudą, leidžia kurti bendras socialines normas bei vertybes, bet ir turi pragmatinių tikslų, pavyzdžiui, sukuria abipusių įsipareigojimų ir lūkesčių tinklą (Coleman 1988). Migracijos analizės aspektu socialinis kapitalas naudojamas ieškant informacijos šaltinių apie galimas darbo vietas, karjeros galimybes, apgyvendinimą bei kitas būtinas pragyventi svečioje šalyje materialines sąlygas. Migranto profesinės karjeros galimybės yra susijusios su tuo, kiek socialinio kapitalo turi pats migrantas ir kaip geba pasinaudoti turimais silpnais socialiniais ryšiais, suteikiančiais galimybę prieiti prie sunkiai pasiekiamų informacijos šaltinių (pavyzdžiui, kokiuose žiniasklaidos šaltiniuose įdedami darbo skelbimai, kaip užsiregistruojama darbo biržoje ir kaip veikia vietinė darbo paieškos sistema, kokie įsidarbinimo apribojimai taikomi nevietiniams darbuotojams, kokie yra darbdavių reikalavimai ir kiti klausimai).

Socialinių tinklų požiūrio integravimas tarpasmeninių migracijos tinklų analizėje

Kaip jau minėta anksčiau, socialinių tinklų požiūris migracijos reiškinių analizėje gali būti naudingas dėl kelių priežasčių. Pirmą, aiškinant ryšių tarp migrantų susiformavimą bei jų turinį, integruojama socialinio kapitalo sąvoka. Antra, pasitelkiant tokias analitines kategorijas kaip komunikacija ir informacijos mainai, draugystės, giminystės ir šeimos ryšių palaikymas, pagalbos, patarimų, paramos tinklai ir pan., konceptualizuojamas socialinių ryšių turinys. Trečia priežastis yra susijusi su galimybe analizuoti subjektyvias tinklo dalyvių nuostatas, atskleisti, kokios vertybinės nuostatos, lūkesčiai ar socialinės normos kuriamos migrantų socialiniame tinkle ir kokią svarbą jiems suteikia patys tinklo dalyviai bei kaip kuriami skirtingi socialiniai vaidmenys.

Tarptautinės migracijos tyrimų kontekste išsiskiria D. S. Massey'o atlikti tyrimai. Autorius kartu su kolegomis empiriškai pagrindė esminius migracijos tinklų aspektus, ypač daug dėmesio skirdamas naujų migrantų įtraukimo į migracijos tinklus proceso analizei. Pasak tyrėjų, pagrindinis migracijos tinklų privalumas yra susijęs su galimybe sumažinti išlaidas ir riziką, įsikuriant migracijos šalyje (Massey et al. 1987, 138, cit. iš Boyd 1989, 639). Pagrindinė D. S. Massey'o ir jo kolegų hipotezė atskleidžia analitinį ryšį tarp migrantų socialinio kapitalo ir jų ketinimų migruoti. Teigiama, kad asmenys, turintys ryšių su dabartiniais arba anksčiau išvykusiais migrantais, kuria savo socialinį kapitalą, kuris paskatina juos pačius apsispręsti migruoti (Palloni, Massey et al. 2001, 1262–1263). Vėlesniuose migracijos tyrimuose ši hipotezė buvo iš dalies atmesta – pirmiausia dėl to, kad tyrėjai neįvertino heterogeniškos socialinių tinklų prigimties ir aplinkos veiksnių įtakos migraciniam lūkesčiui (Palloni, Massey et al. 2001, 1295–1296).

Charlesas Tilly, pradėjęs migrantų giminystės ir draugystės tinklų tyrimus dar 7-ajame dešimtmetyje, išskiria pasitikėjimo aspektą tarpasmeniniuose migracijos tinkluose. Anot teoretiko, pasitikėjimo tinklai skatina solidarumą tarp žmonių, priklausomai nuo jų etninės kilmės ir migracijos tikslų. Tokio tinklo nariai paprastai siekia ilgalaikių įsipareigojimų ir teisių, susiedami save abipusiais tarpusavio ryšiais. Taigi, neabejotinai išauga socialinės kontrolės ir saugumo reikšmė. Pasitikėjimu grįsti migrantų tinklai kaupiasi tam tikrose ekonominėse zonose, formuodami atskiras socialines nišas su savo socioekonominė infrastruktūra. Ch. Tilly pastebi ir neigiamų aspektų, būdingų migrantų stiprių ryšių tinklams: pavyzdžiui, sumažėja galimybių rasti darbą, gyvenamąją vietą, plėsti pažįstamų ratą, kurti asmeninę gerovę (Tilly 2007, 5–6). Paprastai tinklo ryšiai tarp migrantų naudojami siekiant gauti įvairaus finansinio kapitalo (pavyzdžiui, susirasti darbą su poreikius atitinkančiu atlyginimu, užmegzti kontaktus su užsienio darbdaviais, turėti galimybę taupyti ir siųsti santaupas šeimos nariams ar giminaičiams), reikalingos informacijos, kontaktų, psichologinės paramos ar patarimo (Boyd 1989, 638–640).

Lietuvos mokslininkų darbuose migracijos tinklų formavimosi aspektas daugiausia analizuojamas naudojant kiekybinę metodologinę prieigą, bandant paaiškinti migracijos priežastis bei jų poveikį tarpasmeniniams šeimos santykiams (Maslauskaitė, Stankūnienė 2007). Taip pat labiau akcentuojamos struktūrinės ekonominės migracijos priežastys (pavyzdžiui, Barcevičius, Tauraitė-Kawai et al. 2005; Sipavičienė 2006; Ruževskis 2006; Daunorienė, Stulgienė 2009 ir daugelis kitų darbų). Arba, priešingai, gilinamasi į transmigracijos reiškinį, migrantų integracijos, kultūrinės asimiliacijos ir tapatybės aspektus (pavyzdžiui, Kuznecovienė 2009; Čiubrinskas 2009 ir daugelis kitų). I. Gečienė gana išsamiai apibendrina socialinių tinklų analizės teorines prielaidas ir šio požiūrio taikymo migracijos analizėje galimybes (Gečienė 2009). A. Maslauskaitės ir V. Stankūnienės 2007 m. atliktame tyrime „Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos“ nagrinėjami migranto šeimos ryšiai, išskiriant tokius migracijos tinklo privalumus kaip informacijos teikimas ieškant darbo ir gyvenamosios vietos, užmezgant ir palaikant išgyvenimui būtinus socialinius kontaktus su vietiniais gyventojais. Anot tyrėjų, migracijos tinklų svarba itin aktuali žemesnės kvalifikacijos darbuotojams, kurie pasižymi mažesniais adaptaciniais ištekliais. Net 75 proc. asmenų, pirmą kartą išvykusių į migracijos tikslo šalį, darbą rado padedami ten gyvenančių pažįstamų ar giminių (Maslauskaitė, Stankūnienė 2007, 93–95). Šio tyrimo duomenys neabejotinai pabrėžia silpnų migracijos tinklo ryšių svarbą, kai pagrindinis adaptacijos kitoje šalyje veiksnys yra siejamas su plačiai išvystytais pažįstamų tinklais.

Kokybinė metodologinė migracijos tinklo prieiga suteikia daugiau galimybių atskleisti pačių migrantų nuostatas, lūkesčius, socialines normas, vertybines orientacijas. Šalia paminėtų migracijos analizės darbų būtų galima išskirti N. Liubinienės (2009) disertaciją „Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: ‚savos erdvės‘ konstravimas“. Disertaciniame darbe autorė, remdamasi kokybinio tyrimo metu surinktais duomenimis, išskiria kelis lietuvių migrantų ryšių tipus. Be artimais pasitikėjimo ryšiais paremtų šeiminių-gimininių bei draugų tinklų, nurodomas trečiasis tinklo tipas – pažįstamų ratas. Šio pobūdžio tinklo ryšiai dažniausiai naudojami kaip išteklių šaltinis prireikus pagalbos, darbo, informacijos ar naujos draugystės (Liubinienė 2009, 77–80). D. K. Kuzmickaitė, analizuodama JAV lietuvių migrantų atvejį, pabrėžia, kad migracijos proceso metu migrantai patenka į anksčiau susiformavusias socialines grupes, kurios suteikia išgyvenimui būtinus tiek materialinius, tiek emocinius išteklius, tačiau kartu įtraukia juos į įvairių socialinių vaidmenų bei santykių tinklą (Kuzmickaitė 2008, 26).

Darbo paieškos strategijos migracijoje: empirinio tyrimo rezultatai

Vienas svarbiausių teorinių argumentų, analizuojant migrantų darbo paieškos strategijas, leidžia susieti informacijos, įtakos ir galios išteklių mainus, kurie

tampa tam tikru darbo paieškos tinklų pagrindu. Vos tik atvykę į užsienio šalį arba dar tik ketindami išvykti, migrantai bando užmegzti neformalias pažintis, naudingas darbo paieškai, jie kreipiasi į asmenis, kurie turi naudingos informacijos, aukštesnį profesinį statusą, yra sukūrę nuosavą verslą, aktyviai dalyvauja vietos socialiniame-kultūriniame gyvenime ir pan.

Šiame tyrime buvo keliama šie empiriniai klausimai: kaip migrantai, pasitelkdami tarpasmeninius socialinius ryšius, įsikuria naujoje aplinkoje, kaip socialiniais ryšiais kuriamas socialinis kapitalas, kokio tipo socialiniai ryšiai, bendruomeniniai ar plačiai išsklaidyti pažįstamų tinklai padeda susirasti gyvenamąją vietą, darbo ar studijų vietą migracijos šalyje?

Mūsų atliktame tyrime į klausimą, ar informantas, atvykdamas į migracijos tikslą šalį, žinojo savo būsimą darbo vietą, darbdavius, atlyginimą, dauguma atsakė neigiamai (net 14 neigiamų atsakymų iš 20 apklaustų informantų). Tai rodo, kad, nepriklausomai nuo migranto išsilavinimo ar ankstesnės profesinės patirties Lietuvoje, pasirenkamos gana rizikingos įsitraukimo į užsienio šalies darbo rinką strategijos. Į migracijos tikslą šalį atvykstama turint tik minimalią informaciją, tad dažnai tenka pasikliauti per socialinius ryšius sukaupu kapitalu, pavyzdžiui, pasinaudoti turimais informacijos kanalais arba kreiptis patarimo į pažįstamus asmenis, jau turinčius migracinės patirties.

Informantų buvo klausama, kokiais būdais jie ieškojo darbo, ar naudojo formalias, ar neformalias darbo paieškos strategijas. Prie formalių darbo paieškos strategijų galėtume priskirti paiešką specializuotose interneto svetainėse, darbo biržos ar įdarbinimo įmonių pateikiamuose skelbimuose, darbo skelbimų paiešką reklaminiuose vietos žurnalų ar laikraščių puslapiuose, savo gyvenimo aprašymų siuntimą potencialiems darbdaviams, informacijos paiešką akademinėse institucijose, studentų organizacijose ir pan. Viena kalbinta informantė bandė susirasti darbą savo iniciatyva:

Irgi buvo labai sunku susirasti darbą, nes visi prašė danų kalbos. Čia mano pažįstamų kaip ir nėra. Visi pažįstami dirba ten, kur nereikia danų kalbos, ten kompiuteriai ir pan. Tai vaikščiojau po gatves su savo CV, ieškojau, užeidavau į restoranus, gal reikia darbuotojų... Bet čia labai priimtina... užeidavau į kavines, ką siūlo, kokią darbą... bet efektyviausias yra per pažintis (Rūta, 28 m. padavėja²).

Anot informantų, formalūs darbo paieškos būdai yra naudojami kur kas rečiau. Migrantai yra linkę abejoti formalių darbo paieškos strategijų efektyvumu. Tik vienas iš mūsų apklaustų informantų buvo pakviestas į Danijoje dirbančią įmonę darbdavio iniciatyva:

Nu, tai buvo paskutinio kurso pabaigoje. Aš žiūrėjau laikraščius ir radau skelbimą, kad draudimo kompanija iš Danijos ieško programuotojų Lietuvoj. Aš parašiau, nusiunčiau savo CV. Ir ten buvo konkursas, nuvažiavau į vieną susitikimą, nes lietuvių kompanija buvo nusamdyta,

2 Visų informantų vardai pakeisti. Informantų kalba netaisyta.

kad ieškoti. Po to su danais pačiais šnekėjau. Perėjau visus tuos atrankos etapus ir gavau darbą. Ir aš dar nebuvau baigęs universiteto, bet pasirašiau kontraktą, kad baigęs universitetą, rudenį pradėsiu pas juos dirbti (Marius, 31 m. programuotojas).

Priešingai, neformalios darbo paieškos strategijos kur kas lankstesnės ir labiau priklauso nuo asmens turimų ryšių, pažįstamų, draugų tinklo, sukaupto socialinio kapitalo, turimo socialinio statuso, išsilavinimo ir daugelio kitų socio-demografinių charakteristikų. Tokioms darbo paieškos strategijoms priskiriami ir gandai, nuogirdos iš trečiųjų asmenų, kurie su darbo ieškančiu asmeniu dažnai nėra užmezgę artimo kontakto. Patys informantai tretiesiems asmenims, kurie padėjo susirasti darbo vietą arba gyvenamąją vietą, priskiria pažįstamus, tolimus giminaičius, buvusias ir esamus kolegas, draugus. Informanto pasakojimas patvirtina teiginį, kad turimi silpni ryšiai su darbdaviais kilmės šalyje gali tapti naudinga informacijos ištekliais, ieškant darbo:

Daugiau turbūt per pažįstamus. Taip išėjo, kad atsirado proga kreiptis į pažįstamus, lietuvių įmonę Lietuvoje, kad priimtų Kopenhagoje. Nu, savo pastangomis beveik nieko nepavyko, kiek išsiuntinėju gyvenimo aprašymų... galiausiai per pažintis ir pažįstamus... įdomi situacija, nes aš net nebuvau susisiekęs su dabartine įmone Danijoje, nekalbėjau nieko, o visus mano įdarbinimo reikalus tvarkė iš padalinio Lietuvoje (Tomas, 23 m. studentas, inžinierius-projektuotojas).

Tyrimo duomenys parodė, kad šių silpnų ryšių pažįstamų tinklas dažniausiai formuojasi pagal etninę kilmę. Danijoje gyvenančių migrantų atveju daugelis informantų pabrėžė, kad būtent lietuvių tautybės pažįstami asmenys padėjo susirasti pirmąją darbo vietą, užmegzti kontaktus su potencialiu darbdaviu, gauti informacijos apie vietinės darbo rinkos ypatumus:

Ligoninę susiradau per savo draugo pažįstamus (klausimas: „Per danų pažįstamus?“)... iš tikrųjų per lietuvių. Mano draugas danas turi daug pažįstamų gydytojų, ir vienas iš tų gydytojų lietuvis. Ir tas lietuvis, dirbantis Danijoje, man padėjo susirasti darbą ligoninėje (Renata, 48 m. gydytoja).

Kitaip tariant, empirinio tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad dažnai darbo paieškos tinklai formuojasi pagal etninę kilmę, tik nedaugeliu atvejų į darbo paieškos procesą įtraukiami vietos gyventojai arba darbdaviai. Kai kuriais atvejais svarbiausiu informacijos apie darbo galimybes šaltiniu tampa šeimos nariai, ypač jeigu jie – užsienio šalies piliečiai. Sukūrus šeimą su vietiniu gyventoju, integracija į tos šalies darbo rinką supaprastėja, tačiau tik informacijos prieinamumo ir susipažinimo su vietinės darbo rinkos specifika aspektu. Retais atvejais prie darbo paieškos prisideda pažintys su kitos tautybės asmenimis, gyvenančiais Danijoje.

Pats darbo paieškos procesas vertinamas kaip atimantis daug laiko, reikalaujantis vietos socioekonominio darbo rinkos konteksto išmanymo,

racionalaus pačių migrantų požiūrio ieškant naudingų pažinčių ar kontaktų. Daugumos apklaustų migrantų atveju pirmosios darbo vietos paieška užtruko net iki 6 mėnesių. Įdomu pažymėti, kad migrantų sociodemografinės charakteristikos, tokios kaip lytis ar išsilavinimas, nelabai lemia darbo paieškos strategijų pasirinkimą. Turintys tiek aukštesnįjį, tiek žemesnįjį išsilavinimą itin linkę pasikliauti silpnais pažįstamų tinklais, suteikiančiais vertingos informacijos ir padedančiais lengviau užmegzti kontaktus su potencialiu darbdaviu. Galimybė pasinaudoti turimais silpnais ryšiais suteikia ir kitų privalumų, tokių kaip galimybė įsidarbinti su mažiausiomis išlaidomis ar gauti paslaugų, reikalingų kitiems įsikurti naujoje aplinkoje.

Pagalbos įsikuriant migracijos tikslo šalyje tinklai

Kitas nagrinėjamas migracijos tinklo aspektas yra susijęs su pagalbos įsikuriant migracijos tikslo šalyje tinklais. Klausama, kokio tipo ryšiai – silpni ar stiprūs – padėjo susirasti gyvenamąją vietą, kas labiausiai padėjo pirmomis atvykimo savaitėmis ar mėnesiais, ar buvo kreipiamasi pagalbos į pažįstamus tautiečius, giminaičius, šeimos narius, ar, priešingai, buvo labiau ieškoma paramos tarp vietos gyventojų, darbdavių, kolegų, kaimynų ir pan., kas jiems padėjo pirmomis įsikūrimo savaitėmis, kas suteikė naudingos informacijos vietinės darbo rinkos, socialinės paramos sistemos, darbo ar gyvenimo leidimų užsieniečiams klausimais.

Remiantis A. Maslauskaitės ir V. Stankūnienės (2007) atlikto tyrimo duomenimis, migracijos tinklų teikiama nauda reikšmingai skiriasi priklausomai nuo migranto turimos kvalifikacijos. Anot tyrėjų, žemą kvalifikaciją turintiems migrantams pagrindinė buvimo migracijos tinkluose nauda liečia fizinį ir socialinį išlikimą, kadangi tai padeda įsikurti svetimoje šalyje nemokant užsienio kalbos, neturint pastovaus darbo ar gyvenamosios vietos. Aukštos kvalifikacijos migrantai silpnaisiais tinklo ryšiais naudoja fragmentiškai, priklausomai nuo poreikių, pavyzdžiui, ieškodami gyvenamojo būsto ar kultūrinės socialinės veiklos. Teigiama, kad šių aukštos kvalifikacijos migrantų turimas socialinis kapitalas ir socialiniai ryšiai leidžia savarankiškai kurtis migracijos tikslo šalyje (Maslauskaitė, Stankūnienė 2007, 98).

Šias teorines išvagas mūsų tyrimo rezultatai pagrindžia tik iš dalies. Kaip rodo Danijoje atliktas tyrimas, galimybė pasinaudoti migracijos tinklo teikiama privalumais priklauso ir nuo migranto šeimos aplinkybių, ne tik nuo turimo išsilavinimo ar profesinės kvalifikacijos. Čia galėtume išskirti migrantus, kurie išvyko dėl asmeninių šeimos aplinkybių, pavyzdžiui, dėl vedybų ar partnerystės ryšių su užsieniečiu arba dėl anksčiau užmegztų asmeninių šeimos ryšių su tautiečiu partneriu. Šios kategorijos migrantams įsikurti (kalbant apie būstą, materialinį aprūpinimą) migracijos šalyje kur kas paprasčiau. Informantės patvirtina prielaidą, kad stiprūs asmeniniai ryšiai,

užmegzti vedybomis ar partneryste, tampa viena svarbiausių prielaidų, palengvinančių adaptacijos procesą.

Kai atvažiavau į Daniją, aišku, gyvenimą reikėjo pradėti iš naujo. Savo vyrą (daną – aut. past.) jau pažinojau. Mes susipažinome bestudijuodami Lietuvoje. Tai su gyvenamąja vieta problemų nebuvo (Ingrida, 40 m. pedagogė).

Aš, aišku, turėjau, kur gyventi, nes čia buvo mano mylimas žmogus (mylimas žmogus lietuvis – aut. past.) (Marija, 41 m. kambarinė).

Vis dėlto didžioji apklaustų informantų dalis nurodė, kad, ieškant gyvenamosios vietos, įvairios pažintys su tautiečiais, rečiau – su vietiniais gyventojais, kolegomis ar darbdaviais buvo svarbiausias veiksnys. Viena informantė pasakojo, kad būtent pažintys su migrantais, kurie anksčiau apsigyveno tikslu šalyje, leido pasinaudoti pagrindiniais silpnų ryšių teikiamais privalumais bei kompensavo tam tikrą adaptacinių išteklių trūkumą. Taip pat reikia pažymėti, kad silpnų ryšių tinkluose tarpusavio pasitikėjimas yra gana didelis:

...laivuose dirbdami susipažinome su vienu tokiu vaikinu lietuviu, kuris turėjo statybinę firmą Danijoje, Kopenhagoje. Ir sakom: „Ar tu negali priimti mus ten dirbti?“. Nu, ir išvažiavome. Turėjome, kur dirbti, kur gyventi. Gyvenamąją vietą jisai parūpino. Bet mes ten gyvenome penki žmonės... Bet mus tos sąlygos netenkino, ir mes su tokiais vienais lietuviais radome tokį butą ir keturiose išėjome gyventi į butą. Tą butą radome irgi per pažįstamą lietuvi, jis čia irgi turėjo statybinę firmą ir savo kontaktus (Giedrė, 40 m. valytoja).

Informantų patirtis patvirtina prielaidą, kad sprendimas išvykti į migracijos šalį yra susijęs su tam tikra rizika bei galimais nuostoliais, jeigu nėra užmegzti ir palaikomi kasdieniai pažįstamų ir draugų ryšiai. Priešingai, vėliau atvykę migrantai jau gali naudotis migracijos tinklų teikiamais privalumais, pavyzdžiui, itin palengvėja būsto paieškos procesas, palaikomas didesnis saugumo ir emocinės paramos jausmas. Per tam tikrą laiką migracijos tinkle palaikomi ryšiai įgauna pastovumo ir gali transformuotis į artimus draugystės ryšius, kuriems būdingas emocinis artumas ir pasitikėjimas.

Mano draugai (lietuviai – aut. past.) jau čia gyveno. Jie kai čia atvažiavo, jie buvo dviese. Jiems buvo labai sudėtinga, nes turėjo tik vieną pažįstamą, kuris kitą dieną iš karto išvažiavo atgal į Lietuvą. Jie turėjo labai nedaug pinigų, neturėjo, kur gyventi... Ir kai aš jau atvažiavau, jie jau buvo išsinuomoję nuosavą namą ir tame name gyveno. Tai aš atvažiavau į tą namą pas juos (Paulius, 25 m. virėjo padėjėjas).

Anot informantų, darbdavys gana retai prisideda prie migranto integracijos į kasdienį šalies gyvenimą. Daugeliu atvejų tik merginos, dirbančios auklėmis šeimose (*Au-pair* auklių programoje), sulaukia pagalbos iš savo darbdavių:

Tai (*Au-pair* programa – aut. past.) lengviausias variantas išvažiuoti. Viskas už tave paruošiama. Tu turi darbą, tu turi namus, tu žinai, kad bus maistas, lova – viskas yra. Tau pačiai nereikės nieko ieškoti... man tai atrodė uuuuuch variantas (Renata, 34 m. slaugė).

Kita informantė įsikurdama taip pat sulaukė pagalbos iš savo darbdavių šeimos, tačiau susidūrė su tam tikromis emocinėmis ar psichologinėmis kliūtimis:

O aš pataikiau į šeimą, kurie buvo vieni iš turtingesniųjų šeimų, galima sakyti... Ir aš taip pasijutau... taip labai nepatogiai iš tikrųjų taip. Bet man buvo duodas atskiras kambarys, ir mane taip maloniai sutiko, nors, aišku, tas šaltumas jutosi (Ingrida, 33 m. stomatologo padėjėja).

Siekiant gauti reikalingos pagalbos ar informacijos apie vietos kontekstą, silpnų ryšių tinklai tampa vienu svarbiausių veiksmų migracijoje. Tai pabrėžė dauguma apklaustų migrantų. Į klausimą, kas labiausiai padėjo pirmomis atvykimo savaitėmis ar mėnesiais, dauguma informantų pabrėžė būtent tautiečių pagalbos svarbą, išskyrus vedybų su užsienio šalies piliečiu atvejus:

Informaciją dėl darbo, gyvenamosios vietos ir šiaip visokių klausimų gavau pirmoje vietoje iš lietuvių bendruomenės Kopenhagoje... Ir ten yra skiltis: darbai, butai, ten dar kažkas, mokslai, dar kažkas. Tai pirmu numeriu susiskambinau su lietuvių bendruomenės pirmininke dėl tų visų klausimų (Dovilė, 41 m. pardavėja).

Vienu veiksmingiausių adaptacijos migracijos tinklo šalyje veiksmų gali tapti ir priklausymas įvairioms bendruomenėms, kurios imasi atsakomybės siekdamos palengvinti naujų migrantų integraciją šalyje. Šiuo atveju pabrėžiamas priklausomybės, prisirišimo, bendros tapatybės jausmas. Kalbinti informantai nurodė, kad būtent priklausymas religinei bendruomenei tapo svarbiausiu faktoriumi, leidžiančiu sėkmingai įsikurti, susirasti gyvenamąją vietą, net kurti savo verslą:

Gyvenamąją vietą susiradom labai paprastai, per pažįstamus. Reikia žinoti, kur nueiti... Atvažiuoji į tą bažnyčią, į tą organizaciją (scientologų bažnyčia – aut. past.), pasakai, kad man reikia pernaktvoti kur nors... Į bet kurią pasaulio vietą nuvažiuok – tau tą patį padarys. Padės išgyventi bet kokių momentų. Dėl darbo kontaktų irgi padėjo ta organizacija (Artūras ir Donatas, 40 ir 41 m. statybos įmonės savininkai).

Empirinio tyrimo rezultatais atskleidžia tiek stiprių, tiek silpnų ryšių tinklo reikšmę siekiant įsikurti naujoje aplinkoje. Viena vertus, stipriais draugystės ar giminystės ryšiais pagrįsti tinklai neabejotinai suteikia daugiau emocinės paramos, savitarpio pagalbos, padeda palaikyti abipusius įsipareigojimus, palengvina kasdienį bendravimą ir kuria bendruomeniškumo atmosferą. Nors silpnų ryšių tinklai neabejotinai suteikia daugiau privalumų migrantui, siekiančiam adaptuotis naujoje nepažįstamoje aplinkoje, tokių tinklų homogeniška

prigimtis leidžia ribotai prieiti prie kitų migracijoje naudingų išteklių. Kita vertus, dauguma mūsų informantų pabrėžė silpnų ryšių reikšmę siekiant įsikurti migracijos tikslo šalyje. Pažįstamų tinklai, kuriems būdingas itin didelis socialinių ryšių heterogeniškumas, priešingai, įgalina nevaržomus naudingos informacijos srautus ir leidžia įgyvendinti pragmatiškus tikslus, tokius kaip gyvenamosios vietos paieška, derybos dėl darbo užmokesčio ar darbo leidimo dokumentų tvarkymas.

Išvados

Apibendrinant galima teigti, kad tarpasmeniniai migracijos tinklai atlieka dviejopą funkciją: skleidami informaciją, jie legitimuoja sprendimą migruoti kaip socialiai priimtina elgesį ir sumažina įvairias išlaidas bei rizikas, kurias naujai atvykę migrantai patiria migracijos tikslo šalyje. Atliktas empirinis tyrimas parodė, kad dauguma migrantų išvyksta pasinaudodami formaliais ar neformaliais migracijos tinklais, o migracijos tinklų vaidmuo nuolat didėja dėl gana intensyvaus migracijos srauto. Tarpasmeniniai migracijos tinklai migrantui tampa vienu esminių išgyvenimo ir adaptacijos tikslo šalyje veiksnių. Priklausant migracijos tinklams, būna lengviau išspręsti ne tik kasdieninio gyvenimo, darbo, užsienio kalbos problemas, bet ir kurti savitas *emocinės pagalbos ir paramos bendruomenes*, suteikiančias saugumo ir emocinio prierašumo jausmą. Todėl tarpasmeniniai migracijos tinklo ryšiai gali būti vertinami kaip socialinis kapitalas, kai palaikant tuos ryšius vyksta nuolatinė nuostatų, socialinių normų, vertybių kaita. Teigiama, kad santykinai izoliuotuose tankiuose migraciniuose tinkluose, kuriuose migrantai yra susiję stipriais ryšiais, formuojasi bendros socialinės normos ir stipri kolektyvinė tapatybė, palengvinanti migracijos metu patiriamus emocinius „nuostolius“.

Kita vertus, atlikta empirinė darbo paieškos migracijoje strategijų analizė parodė, kad darbo paieškos rezultatų efektyvumas pirmiausia siejamas su silpnų ryšių teikiamais privalumais. Empiriniai rezultatai iš dalies pagrindžia M. Granovetterio teorinį argumentą, kad būtent silpnų ryšių efektyvumas padeda užtikrinti profesinį mobilumą bei atveria platesnes socialinio pasirinkimo galimybes tiems asmenims, kurie turi didesnę socialinę ir kultūrinę kapitalą. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad migrantų išsilavinimas ar ankstesnė profesinė patirtis turi mažai įtakos, kokios darbo paieškos ar profesinio mobilumo strategijos bus naudojamos migracijoje. Tiek aukštesnį, tiek žemesnį socialinį statusą turintys informantai pabrėžė itin didelę silpnų ryšių tinklų naudą ieškant darbo vietos ar gyvenamojo būsto. Teigiama, kad plačiais pažįstamų, draugų ar kolegų tinklais yra skleidžiama naudinga informacija ar kiti ištekliai, būtini siekiant įsitvirtinti migracijos tinklo šalyje.

Literatūra

- Bian, Y. 1997. "Bringing Strong Ties Back in: Indirect Ties, Network Bridges and Job Searches in China." *American Sociological Review*, 62 (3 Jun): 366–385.
- Boyd, M. 1989. "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Development and New Agendas." *International Migration Review*, 23 (3): 638–670.
- Brass, D. J., Galaskiewicz, J., Greve, H. R., & Tsai, W. 2004. "Taking Stock of Networks and Organizations: A Multilevel Perspective." *Academy of Management Journal*, 47 (6): 795–817.
- Burns, T. R., & Buckley, W. 1976. *Power and Control: Social Structures and their Transformations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Burt, R. S. 1980. "Models of Network Structure." *Annual Review of Sociology*, 6: 79–141.
- _____. 1997. "The Contingent Value of Social Capital." *Administrative Science Quarterly*, 42: 339–365.
- Coleman, J. S. 1988. "Social Capital in the Creation of Human Capital." *The American Journal of Sociology*, 94. Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, 95–120.
- Čiubrinkas, V. 2009. "Transatlantic Migration vis-à-vis Politics of Identity: Two Ways of Lithuanian-ness in the USA." *Filosofija. Sociologija*, 20 (2): 85–95.
- Gečienė, I. 2009. „Socialinių tinklų analizė migracijos studijose“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2 (25): 130–143.
- Granovetter, M. 1973. "The Strength of Weak Ties." *American Journal of Sociology*, 78: 1360–1380.
- _____. 1982. "The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited." In *Social Structure and Network Analysis*, ed. P. V. Marsden, & N. Lin, 105–130. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- _____. 1985. "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness." *The American Journal of Sociology*, 91 (3): 481–510.
- Kilduff, M., & Tsai, W. 2003. *Social Networks and Organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kuzmickaitė, D. K. 2008. „Teoriniai tarptautinės lietuvių migracijos diskursai“. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 1: 24–32.
- Kuznecovienė, J. 2009. „Lietuvių imigrantų Norvegijoje, Anglijoje ir Ispanijoje įsitraukimo strategijos: nuo konformizmo iki navigacijos“. *Filosofija. Sociologija*, 2: 283–291.
- Latour, B. 1993. *We Have Never Been Modern*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Lin, N., Ensel, W. M., & Vaughn, J. C. 1981. "Social Resources and Strengths of Ties: Structural Factors in Occupational Status Attainment." *American Sociological Review*, 46: 393–405.
- Liubinienė, N. 2009. *Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: savos erdvės konstravimas*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Maslauskaitė, A., ir Stankūnienė, V. 2007. *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės*

- šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
- Massey, D. S., Alarcón, R., Durand, J., & González, H. 1987. *Return to Aztlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico*. Berkeley: University of California Press.
- Mitchell, J. C. 1969. "The Concept and Use of Social Networks." In *Social Networks in Urban Situations*, ed. J. C. Mitchell. Manchester: Manchester University Press.
- Mufune, P. 1991. "Some Problems in the Use of Network Analysis for Comparative Inquiry." *International Sociology*, 6 (1): 97–110.
- Palloni, A., Massey, D. S., Ceballos, M. E. K., & Spittel, M. 2001. "Social Capital and International Migration: A Test Using Information on Family Networks." *The American Journal of Sociology*, 106 (5): 1262–1298.
- Ruževskis, B. 2006. *Lietuvos darbo migracijos iššūkiai*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
- Sipavičienė, A. 2006. *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
- Tilly, Ch. 2007. "Trust Networks in Transnational Migration." *Sociological Forum*, 22 (1): 3–14.
- Wellman, B. 1983. "Network Analysis: Some Basic Principles." *Sociological Theory*, 155–200.
- Wong, S., & Salaff, J. W. 1998. "Network Capital: Emigration from Hong Kong." *The British Journal of Sociology*, 49 (3): 358–374.

Formation of Interpersonal Networks and their Role in Migration

Summary

This article focuses on the analysis of job-searching strategies based on the results of the interpersonal migration networks research. The analysis deals with the issue of migrants' job-searching strategies based on different types of social ties. The attention is also paid to the analysis of the exchange of diverse resources in these networks (including the analysis of information, support, friendship, communication and kinship ties). The article not only examines the structural characteristics of migration networks but also analyzes the subjective experiences and reflections of migrants in the integration process in a foreign country's labor market. The main analytical argument refers to Granovetter's typology of weak and strong ties in professional mobility, including job-searching processes (Granovetter 1973). Weak social ties are characterized by a high dispersion of information flows advantageous to migrants' integration into the labor market. Networks of weak ties also provide the financial resources, personal contacts or emotional support in settlement, housing or job searching in migration country.

We illustrate the theoretical insights by the empirical data from a qualitative migration network case study of Lithuanian migrants conducted in March of 2010 in Copenhagen (Denmark). The general bulk of the data comes from the in-depth interviews with 20 respondents with different socio-demographic characteristics including gender, education, age, professional experience and family status. The empirical analysis focuses on the following issues: What kinds of job-searching strategies are

advantageous in migration? How these strategies are related to weak and strong ties used by migrants? Who provides migrants with mutual assistance, basic information and other resources?

To summarize the empirical data, the meaning of interpersonal migration networks is ambiguous in terms of its functions and significance for migrants' adaptation. The main empirical results indicate that the formal and informal nature of migration networks becomes one of the main social, economic and cultural resources for the migrants' successful adaptation. The interpersonal networks are advantageous in creating strong migrants' communities largely based on ethnicity and collective identity. On the other hand, the weak ties in migration networks could be seen as useful strategies for the effective economic integration into labor market by fostering the information flows, encouraging the professional mobility and providing with other useful resources, such as housing, social benefits, and financial or administrative assistance.